

О.Є.Лисенко (Київ)

ДО 60-РІЧЧЯ ЧЛЕНА-КОРЕСПОНДЕНТА НАНУ О.П.РЕЄНТА

10 травня 2009 р. виповнилося 60 років українському історику, доктору історичних наук, професору, члену-кореспонденту НАН України Олександрові Петровичу Реєнту. Усе своє свідоме життя він пов'язав з історією. Ще зі школи, що у селі Дяківці Літинського району на Вінниччині, виніс захоплення минулим рідного краю. Це й визначило його майбутнє. До своєї мрії – здобути фах історика – О.П.Реєнт ішов довго й цілеспрямовано. Навіть тоді, коли працював будівельником і служив у лавах збройних сил, ні на мить не полишав думку про вищу освіту. Набутий життєвий досвід дозволив не тільки вступити до вузу, а й успішно навчатися і знайти своє місце у громадському житті. Тут, у Київському державному педагогічному інституті ім. О.М.Горького, він робив перші кроки в науку. Тут знайшов свою долю – дружину Валентину.

Демонструючи організаторські здібності та лідерські риси, О.П.Реєнт у 1974–1977 рр. керував комсомольською організацією інституту. Упродовж трьох років очолював студентський будівельний загін «Славутич», що виконував роботи в Кустанайській області Казахстану. Завершивши фаховий курс у 1975 р., одержав рекомендацію до аспірантури і значок ЦК ВЛКСМ «За відмінне навчання». Значну роль у становленні майбутнього науковця відіграли провідні викладачі історико-педагогічного факультету І.Х.Ганжа, М.Д.Березовчук, Г.В.Січкарь, П.І.Бакуменко, О.П.Гош, Г.А.Джеджугла, Л.Д.Денисяко, О.Д.Кардаш, Н.М.Кравченко, В.Ю.Ніколаєнко, М.Ф.Олександра, О.Ф.Павелко, Л.М.Проколієнко, В.Г.Рокитко, В.І.Самійленко, Г.В.Стрельський, Л.В.Таран, А.Ф.Трубайчук, Г.О.Цвікальська, І.С.Черненко, яких він згадує з теплотою і вдячністю.

Вступ до аспірантури Інституту історії АН УРСР (1977 р.) став вибором, що визначив орієнтири О.П.Реєнта на все життя. Спілкування з провідними вченими країни, напружена робота в архівах та книгосховищах Києва, Москви, інших міст сприяли становленню молодого дослідника, окресленню кола його наукових зацікавлень. Успішній підготовці кандидатської дисертації («Робітничий клас радянської України на завершальному етапі громадянської війни (1920 р.)») сприяли глибокі знання й ерудиція, творчі поради наукового керівника – академіка АН Української РСР М.І.Супрунєнка.

У листопаді 1980 р. О.П.Реєнт був зарахований до штату Інституту історії АН УРСР на посаду молодшого наукового співробітника відділу історії Великої Жовтневої соціалістичної революції і громадянської війни, а наступного року захистив кандидатську дисертацію. Із травня 1984 р. він – старший науковий співробітник. Виконував обов'язки вченого секретаря відділу, відповідального секретаря колективної монографії «Антинародна імперіалістична інтервенція на Україні». Підсумком перших науково-пошукових зусиль стала монографія «Робітничий клас советской України на завершальному етапі громадянської війни (1920 г.)» (1984 р.). Напруженою та водночас цікавою і повчальною стала робота над 5-м томом «Історії Української РСР», а також «Историей классов и социальных слоёв Украинской ССР» (1989 р.).

Не полишав О.П.Реєнт активного громадського життя, виконуючи доручення як член експертної комісії з пам'яток Республіканського товариства охорони пам'яток історії та культури, а також методичної ради Київського обласного товариства «Знання».

Перебудова, набуття Україною незалежності створили нові можливості для розвитку історичної науки. Дворічне стажування в Москві (1990–1991 рр.) О.П.Реєнт використав для поглибленого вивчення архівних документів, публікацій і матеріалів Інституту наукової інформації, Державної бібліотеки СРСР ім. В.І.Леніна, плідних контактів із провідними російськими фахівцями Є.Г.Гімпельсоном, В.П.Дмитрієнком, І.І.Мінцем, Т.О.Осиповою, В.Д.Полікарповим, І.І.Розгоном та ін. Результатом відрядження стали монографія «Робітничий клас України. 1917–1920 рр. (Соціально-економічні зміни)», брошури «Робітництво України і Центральна Рада», «Більшовизм і українська революція 1917–1920 рр.: Спроба визначення характеру і динаміки соціальних процесів», «З'їзд поневолених народів (8–15 вересня 1917 р.)». У 1994 р. на цих матеріалах О.П.Реєнт захистив докторську дисертацію «Робітництво України в 1917–1920 рр. (Соціально-політичні та економічні зміни)», монографічний формат якої вийшов друком 1996 р.

Заглиблення у складну діалектику суспільно-політичних та економічних процесів України революційної доби супроводжувалося розширенням творчого діапазону вченого. Свідченням цього стала співпраця з В.М.Ткаченком і поява таких видань, як «Україна: на межі цивілізацій (історико-політологічні розвідки)» (1995 р.), «Україна: проблеми самоорганізації (Начерки новітньої доби)» (1996 р.).

До певної міри рубіжними стали монографії «Українська революція і робітництво» (1996 р.), «Українські визвольні змагання 1917–1921 рр.» (1999 р.), підготовлена спільно з О.С.Рубльовим у рамках проекту «Україна крізь віки», «Павло Скоропадський» (2003 р.). Ці та інші праці окреслювали нові методологічні підходи до висвітлення складних історичних періодів нашої історії.

Новий етап у житті Олександра Петровича Реєнта пов'язаний із його призначенням у 1994 р. на посаду заступника директора Інституту історії України НАНУ з наукової роботи. У тому ж році він став заступником головного редактора «Українського історичного журналу». Тут О.П.Реєнт долучився до роботи над журналом.



чився до реалізації стратегічної наукової та суспільної діяльності Інституту історії України, виробленої дирекцією і схваленої Президією НАН України, яка передбачала активізацію діяльності «Українського історичного журналу», оновлення матеріальної бази комп'ютерно-видавничого відділу, комп'ютеризації всіх підрозділів інституту, організації доступу до глобальної інформаційної мережі.

У травні 1999 р. відбулося ще одне призначення – на посаду завідувача відділу історії України XIX – початку XX ст. Інституту історії України НАНУ. Усвідомлення необхідності імпульсів, здатних вивести цей науковий підрозділ на якісно новий рівень досліджень, відкрити невідомі обрії осягнення вітчизняної історії спричинило появу низки публікацій, присвячених стану історичної науки в Україні, аналізу кризових явищ у ній, виробленню рекомендацій і з'ясуванню перспектив її поступу. Із цього часу простежується стійка увага О.П.Реєнта до проблем методології науки, історіографічного процесу в Україні, свідченням чого стали публікації «Криза сучасної історичної науки: методологічний і джерелознавчий аспект» («Наука та наукознавство», 1998, №2), «Криза сучасної історичної науки: джерелознавчий аспект проблеми» (у книзі «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики» – 1999, вип.3), «Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу» («Укр. іст. журн.», 1999, №3) та брошури «Видання Інституту історії України НАНУ» (1997, у співавтор. з О.Є.Лисенком). У низці публікацій на тлі загальної картини стану сучасної історичної науки в Україні подається характеристика історичного краєзнавства й регіоналістики, стану й перспектив дослідження історії професійних спілок України, глобальних збройних конфліктів – Першої та Другої світових війн.

Оцінюючи перспективи наукових пошуків співробітників відділу, О.П.Реєнт викладає свої теоретичні напрацювання й міркування у статтях «Деякі проблеми історії України XIX – початку XX ст.: стан і перспективи наукової розробки» («Укр. іст. журн.», 2000, №2), «Корінні проблеми буття України у XIX ст. і перспективи наукової розробки» («Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України», 2000, №5) та інших публікаціях.

Глибоке теоретичне осмислення історичного процесу визначило вибір дослідницької стратегії відділу. Не відмовляючись від вивчення військово-політичних, економічних процесів, співробітники відділу акцентують увагу на соціальній проблематиці, про що свідчать формулювання назв науково-дослідних робіт – «Влада і суспільство на українських землях у XIX – на початку XX ст.: тенденції розвитку у контексті історії Центрально-Східної Європи (2005–2007 рр.)» та «Держава – спільноти – особа: державне управління та соціальні практики в українських губерніях Російської імперії (XIX – початок XX ст.)» (2008–2010 рр.). Спрямовуючи наукові пошуки у широкому тематичному реєстрі (від структурних змін в органах управління, розвитку окремих галузей економіки – до історичної біографістики та історії повсякденності), О.П.Реєнт домагається освоєння нових тематичних ніш, використання сучасних дослідницьких методик, оновлення термінологічного апарату.

Керований Олександром Петровичем Реєнтом відділ часто виступає як організатор наукових форумів. Лише за останні роки відбулися конференції і круглі столи, присвячені творчій спадщині професора В.Г.Сарбея («Сарбейські читання», 2003 та 2008 рр.), 180-й річниці повстання декабристів (2005 р.), 150-річчю від дня народження Івана Франка (2006 р.) та ін. Концептуальні орієнтири співробітників відділу знайшли відображення у матеріалах, що вміщуються у збірнику статей «Проблеми історії України XIX – початку XX ст.» (вип.1–15).

Ще одним кроком у вивченні неосвоєних тематичних ніш стало комплексне опрацювання проблематики Першої світової війни. До 90-ї річниці її початку з'явилися спеціальні випуски наукового збірника «Проблеми історії України XIX – початку XX ст.» та «Українського історичного журналу», а також готується до друку колективна монографія «Велика війна і Україна». Наслідком співпраці з О.В.Сердюком стала монографія «Перша світова війна і Україна».

Зацікавлення досвідом націогенезу і державотворення, місцем України у загальноцивілізаційних процесах знайшло продовження не тільки в публікаціях ученого, а й акціях, що мають суспільне звучання, дозволяють поєднати інтереси академічної науки й освіти. Широкого резонансу набув ініційований О.П.Реєнтом науково-методологічний проект «Україна соборна», в якому були задіяні науковці Інституту історії України НАНУ, Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г.Сковороди, Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького, Донецького національного університету. У його рамках проведено три наукові конференції, здійснюється координація досліджень із широкого кола питань, пов'язаних із національно-визвольним рухом, державотворчими, соціокультурними, військово-політичними, економічними процесами, підготовка наукових кадрів, а також методичної літератури, узагальнюючих праць. За наукової редакції ювіляра вийшло у світ чотири числа збірника статей «Україна соборна».

О.П.Реєнт займає чітку й послідовну наукову та громадську позицію в питаннях, що гостро дискутуються не лише науковцями, а й політиками, широкими колами громадськості. Він принципово виступає проти політизації проблем ОУН і УПА, уважаючи їх органічною частиною історії українського національно-визвольного руху, що бере свої витoki у XVII ст., активізується наприкінці XIX ст. і досягає апогею в першій половині XX ст. Не уникаючи актуальних політичних подій, науковець реагує на них гострополемічними статтями, як це було під час виборчої епопеї 2004 р.

До кола наукових інтересів ученого входять соціогуманітарні, етноконфесійні, історико-антропологічні аспекти. У низці публікацій розглядається алгоритм взаємин держави і релігійних інсти-

туцій на різних часових відрізках вітчизняної історії, «українське питання» в роки Першої і Другої світових війн, проблеми людини в умовах масштабного збройного конфлікту тощо.

Спробою осмислення певного етапу наукового життя стала підготовка до друку книги «Перечитуючи написане». Позначена прагненням звірити власні методологічні підходи з теоретичними напрацюваннями вітчизняних і зарубіжних науковців праця у концентрованому вигляді містить погляди на українську історію як самодостатній, національно орієнтований, але органічно пов'язаний із загальноісторичним процесом феномен. Автор вважає специфічно українськими такі риси історичного розвитку: а) аграрна домінанта у становленні виробничої інфраструктури, а також селянський світогляд, релігійність, традиції індивідуалізму; б) проблема політичної еліти, що простежується на різних етапах минулого; в) провінціалізм, брак волі до консолідації й державотворення, аморфність політичних партій; г) перенесення центру ваги націєтворчої діяльності за кордон, у середовище української еміграції.

Наукову школу О.П.Рєєнта репрезентують дослідження, сфокусовані на соціально-економічній тематиці. Серед учнів Олександра Петровича – доктори історичних наук Б.М.Андрусишин, О.Є.Лисенко, В.В.Соловйова, В.М.Орлик, І.В.Довжук, А.М.Михненко, І.В.Срібняк, кандидати історичних наук Т.М.Євсєєва, Н.І.Загребельна, В.А.Зінченко, І.А.Коляда, І.І.Романько, Л.Ф.Шепель, Б.М.Янишин, А.Ю.Скрипник – усього понад три десятки фахівців.

Як член редколегій і автор О.П.Рєєнт брав участь у підготовці багатьох видань, що стали помітним історіографічним явищем, зокрема, таких, як «Історія Української РСР», «История классов и социальных слоёв Украинской ССР», «Україна крізь віки», «Безсмертя. Книга Пам'яті України», «Малый словарь истории Украины», «Енциклопедія історії України», «Нариси з історії дипломатії України», «Військове будівництво в Україні у ХХ столітті», «Нариси історії професійних спілок України», «Історія українського селянства», «Україна: утвердження незалежної держави. 1991–2001», «Уряди України» та ін.

Ювіляр є членом редакційних рад і редколегій таких провідних наукових періодичних видань і збірників історичного профілю, як «Український історичний журнал», «Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.», «Історичний журнал», «Ucrainica Polonica», «Історія України: маловідомі імена, події, факти», «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики», «Український історичний збірник», кількох міждисциплінарних журналів. Авторитетний учений часто виступає як науковий чи відповідальний редактор, рецензент колективних та індивідуальних монографій, синтетичних, археографічних праць.

У грудні 1997 р. Президія ВАК України призначила О.П.Рєєнта головою експертної ради ВАК з історичних наук. Із 2004 р. він є членом Державної атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України.

Незважаючи на роботу в академічній установі й зацікавлення розвитком фундаментальної науки, О.П.Рєєнт ніколи не був суто «кабінетним» ученим. У 1970–1990-х рр. він викладав історичні курси студентам «альма-матер» (КДП ім. О.М.Горького), Київського державного інституту театрального мистецтва ім. І.К.Карпенка-Карого, курсантам Вищої школи міліції МВС СРСР, Київського державного лінгвістичного університету. Як завідувач кафедри загальної історії, методології і теорії навчання Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» сприяє становленню цього вузу й вихованню нових освітянських кадрів.

О.П.Рєєнт – автор багатьох підручників і навчальних посібників для загальноосвітніх шкіл і вищих навчальних закладів.

Одним із важливих напрямів науково-просвітницької роботи Олександр Петрович Рєєнт вважає розвиток краєзнавчих досліджень. У 2003 р. його обрано першим заступником голови правління Національної спілки краєзнавців України. Упродовж останнього десятиліття він керує журі секції «Історичне краєзнавство» всеукраїнських конкурсів-захистів науково-дослідницьких праць учнів-членів Малої академії наук України, а також допомагає в організації всеукраїнських студентських олімпіад з історії та методики її викладання, за що був нагороджений Почесною грамотою Міністерства й отримав подяку міністра.

Повсякденну напружену працю ювіляра гідно відзначено науковою громадськістю й органами державної влади. Наказом міністра освіти від 20 вересня 1996 р. «за вагомий внесок у підготовку підручників, навчальних посібників та програм з історії України» О.П.Рєєнту присуджене почесне звання «Відмінник народної освіти». 16 вересня 1997 р. вийшов Указ Президента України про присвоєння Олександрові Петровичу Рєєнту звання «Заслужений діяч науки і техніки України» («за вагомий внесок у розвиток краєзнавства, збереження національної історико-культурної спадщини»). Він є лауреатом премії НАН України імені М.І.Костомарова (1997 р.). 7 квітня 2000 р. О.П.Рєєнта обрано членом-кореспондентом НАН України, що стало високою оцінкою його творчих, наукових та організаторських здібностей. Ювіляр є лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки 2001 р. за цикл праць «Україна крізь віки». Олександра Петровича Рєєнта нагороджено грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед українським народом» (2005 р.), орденом «За заслуги» III ступеня, орденом Святого рівноапостольного князя Володимира Великого III ступеня, орденом Христа Спасителя (2006 р.). Секретаріат Національної спілки журналістів України 2006 р. присвоїв О.П.Рєєнту почесне звання «Зірка української журналістики».

Попри зайнятість, ювіляр завжди готовий до неформальних зустрічей, розв'язання нагальних питань, з якими звертаються до нього не лише співробітники інституту, а й учені з інших вузів та наукових установ країни. Його відкритість, щирість і порядність підкріплюються активною життєвою позицією, готовністю надати допомогу колегам та землякам. До нього пишуть, звертаються за порадою з різних куточків нашої країни. О.П.Рєєнт знаходить час відповідати і надає дієву допомогу Канівському інтернату для дітей із вадами слуху, багатьом школам Київщини та Вінниччини.

Олександр Петрович Рєєнт перебуває на творчому злеті. У ювіляра багато нових задумів і планів. Тож нехай вони збудуться!

І.Б.Гирич (Київ)

ДО 75-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК О.А.КУПЧИНСЬКОГО

В історії суб'єктивний фактор – чинник особистості – часто буває визначальним. Поява на суспільному небокраї будь-якої відомої постаті ніби зумовлюється об'єктивними громадськими потребами. І все ж, якби не геній М. Грушевського, не мало б Наукове товариство імені Шевченка (НТШ) і половинної своєї слави та заслуг перед українським народом. Ніхто до і після нього не зміг так успішно керувати ентеєшівським кораблем: друкувати таку кількість видань, мати відповідну матеріальну базу, здійснювати не лише науковий, а й культурно-політичний вплив на усе українське життя кінця XIX – початку XX ст.

Вплив самовідданої праці О.Купчинського на діяльність Товариства в наші дні цілком співмірний часам свого славного попередника – добі, коли НТШ лише тільки утверджувалося як наукова установа академічного типу, передусім його друкований орган – «Записки». Так розумів завдання інституції у 1890-х рр. М.Грушевський, і за короткий час останні стали двомісячником, повновартісним науковим журналом зі статейним, рецензійним та хронікальним відділами, що робили їх повноцінним європейським виданням.

У часи М.Грушевського українська гуманітаристика робила лише перші кроки, а тому існувала можливість увесь спектр матеріалів суспільно-гуманітарних наук – історію, філологію, літературознавство тощо вміщувати в одному журналі. Перед Олегом Антоновичем стояла вже інша проблема – тематичного розведення різного за напрямками знань матеріалу по відповідних томах «ЗНТШ». Тепер у них друкуються не лише праці з історії й філології, з незначними вкрапленнями інших гуманітарних спеціальностей, а й матеріали вузько спеціалізованого характеру: джерелознавство, спеціальні історичні дисципліни, музикознавство, мистецтвознавство, архітектура та містобудування, літературознавство, театрознавство тощо. Тому й довелося О.Купчинському переробляти структуру «Записок», виходячи з умов нинішнього рівня функціонування науки. Якщо за Грушевського публікувалося на рік шість зошитів журналу по 200–250 сторінок, де в кожному друкувалося по 2–4 статті та інші матеріали, то вже за керування «Записками» Олега Антоновича виходять ваговиті томи збірників по 600–700 сторінок, де статейного матеріалу у 5 разів більше. Грушевський не розрізняв дослідницькі й джерельні матеріали. О.Купчинський для поділу їх увів окремі рубрики.

За чверть століття безперервного редагування від 1990 по 2008 р. з'явилося 36 томів «Записок НТШ» (нині редагуються 37 і 38 томи). Лише М.Грушевський за своє життя відредагував більше 115 томів. Але, коли порівнювати обсяг одного тому кінця XX – початку XXI ст., який охоплює три томи кінця XIX – початку XX ст., то Олег Антонович із цієї точки зору вже перевершив свого славного попередника. Цей факт сам по собі вражає та не може не викликати захоплення нинішнім головою Товариства.

«Записки НТШ» О.Купчинського є провідним, одним із найкращих наукових часописів України. У вітчизняній історії було не так багато вдалих проєктів періодики історико-наукового характеру, які вирішально впливали не лише на творче, а й громадсько-політичне життя. Крім «Записок НТШ», «Записок УНТ», Літературно-наукового вісника та «України» М.Грушевського, це – «Киевская старина» Ф.Лебединцева і В.Науменка, «Правда» М.Подолінського, О.Кониського й О.Барвінського, «Літопис Червоної калини», «Записки історично-філологічного відділу ВУАН» А.Кримського та С.Єфремова, «Вісник» Д.Донцова, паризька «Україна» І.Борщака, «Архіви України» І.Бутича, «Пам'ятки України» кінця 1980–2000-х рр. А.Серикова й О.Рибалка, мабуть, «УІЖ» від початку 1990-х і, нарешті, «Записки НТШ» О.Купчинського. Поки вони існують, спокійно та без сорому можна дивитися в очі представників світової науки.

Редагування «Записок НТШ» – не єдина видавнича справа О.Купчинського у середині Товариства. Вона становить хіба що половину всіх книжкових проєктів останнього. Олег Антонович курирує й періодичні наукові видання інших секцій і відділень НТШ: «Праці» природничої, фізико-математичної та лікарської секцій Товариства. Він започаткував різні науково-допоміжні серії й встигає редагувати та видавати біографії видатних науковців – дійсних членів організації (серія «Визначні діячі НТШ»), науково-популярний і інформаційний журнал «Вісник НТШ», бібліографічну серію праць учених, томи окремих наукових видань. Серед останніх особливо хотілося на-